

Géczi János

1993. július 21.

Legalább fél órát vártunk egymásra – biztosan nem voltam elég szabatos a telefonban, amikor elmagyaráztam barátomnak, hol találunk legegyszerűbben egymásra a metró kijáratánál. István – ezért, vagy talán mert kissé mindig szórakozott volt, vagy éppen másokra figyelmetlen, személyiségétől független dolgokra nemtörődöm – a metró sportcsarnoki megállójának oldalsó lépcsőjénél álldogált, azon a placcon rajta kívül senki se várakozott, még csak véletlenül se vetődött az ember a trolibusz-megállók irányába. Pici pocakja volt, pedig a hírek szerint sokat kellett fogynia, s öltözéke, amint korábban is gyakran, kissé rendetlen: most éppen elegáns és drága ingének szárnya lógott elő nadrágja korcából. Egy szál cellofánba bújtatott piros virágot lóbált maga mellett, és bár perlekedésre számítottam, vigyorogni kezdett, amikor megpillantott.

Gyorsan adott kezet, s ekkor is visszarántotta, szinte kitépte a kezét az üdvözlésre nyújtott jobb-ból, ha valakit megölelt – s mi, talán azóta, hogy Szegedről elkerültem, találkozásunkkor megöleltük a másikat s arcon is csókoltuk – akkor is ilyen hevesen távolodott el attól, akihez egyébként maga odahajolt. Megtapogatta a bal karomon tartott rücskös bőrű sárgadinnyét, megnézte a szatyromból előkandikáló borospalackot és szemüvegét feltolva ornyergén, elfanyalodott a soproni bor miatt. Mire a parkolóban álló autóhoz értünk, mindent elmondott – mintha bármit is lehetett volna mondani abból az egymás nélküli öt évből, ami alatt alig találkoztunk, levelet se nagyon váltottunk, s ha néha telefonáltunk a másikkal, mindig voltak olyan mondatok, amelyekkel kölcsönösen megbántogattuk egymást, annyira biztosan, hogy ismét csak elvultunk egy-két évszakra magunkkal.

De minden olyannak tűnt, mint korábban, Szegeden, amikor ő már egykötetes, boldogságtól élénk költő volt, (egyelőre albérlésben élve, hisz felesége nemrég szült, s Szekszárdon neveli lányukat) én pedig egyetemista, akinek egy metaforájára már azt mondta – tegezve! – Ilia Mihály, hogy az bizony jó. A mondat ott látszott kezdődni, ahol annak idején félbemaradt.

Először is, hogy továbbra is tud mindent rólam. Olvasta azokat az írásaimat, amelyek az általa kedvelt folyóiratokban jelentek meg, s azokról is hallott, amelyeket nem ismerhet, lévén ott láttak nyomdafestéket, ahová ő ugye, be nem tenné a lábát, azaz az írásait. Sőt, még azt is látja, mely helyekre nem adok én írást, holott ő már azt, jelenlétével számomra is szentesítette. Valójában persze ő nagyon keveset ír, fél évekre előre el vannak adva a versei (a költemény szót sosem hallottam tőle, az opuszt se, pedig az aztán gyakori volt a nyolcvanas években), elkövetkező kötetének is van kiadója. Biztos abban, hogy én is olvastam valamennyi írását.

Látja, kifelé hátrálok immár az avantgárdból, amely a magyar költészet tévútja, Kassák is az, a festményeit kivéve, és kár, hogy olyan embereket tévesztett meg, mint Zalán – az értő odafigyeléssel bárkihez odahajolni képes közös barátunk – vagy én, az egyébként (igaz: szabálytalan) tehetség. S persze ő megadja az esélyt, hogy valami érvényest csináljak majd, de hát tudnom kell, ennek nincs nagy valószínűsége. S mindezt szegedi, fiatal barátai is állítják.

Ez az avantgárd-vita – nem is vita, mert vele nemigen szokás vitázni, sosem lehet tudni, mit fog meghallgatni és akceptálni, s mi az, ami mellé figyel – azóta folyik köztünk, hogy a *Ballada* versét, amely talán majd csak *A tűzbe vetett evangélium* című kötetében jelenik meg, affektivitása okán leavantgárdoztam (amint később egyéb verseket is, amikor a vers szétfeszegette a formáját és egyszerre csak Baka-idegen jegyekkel kezdett cicomázkodni).

Remélte, hogy Viola nem nagyon főzött; újabban nem ehet, ha igen, akkor is keveset és speciálisat. A csirkének örült, az semleges, egyébként lehet semmit sem tud majd enni, egyébként is, ő elvan a parizzerrel, s aggasztja a holnapi besugárzás. Alkoholt nem iszik, semmit, vagy majdnem semmit.

S mindenekeelőtt mégiscsak örül, hogy találkoztunk, az elmúlt hetekben Zalánnál járt, Budán, egyébként kapott kölcsön egy lakást, onnan könnyen eléri a kezelés helyét, ott dolgozni is tudna, már amennyiben nem szedik teljesen szét az idejét és az erejét az orvosi vizsgálatok.

Továbbá a zene, ami megmaradt, mégha kevesebbet is hallgatja a lemezeit. Mindegy akad valami váratlan tennivalója. Ismét a családja és a (rég) szeretője között hezitál, mintha egyikre se lenne valódi szüksége, miközben jó, mert háttérrel ígér, hogy kétféle is tartozhat, pláne, hogy ezt az asszonyok – nehézkesen bár és cseppet sem zúrmentesen, de – elfogadták.

István nem volt nyugtalan vagy szorongó – ami máskor látszott rajta. Inkább megfontoltnak és keserűen józannak mutatkozott, annak ellenére, hogy váratlan és élesebb helyzetekben általában (igen, élete végéig) fojtottan, nagyon hátul, szinte a torkában képezte a hangokat, és darabosan lökte ki a szájából rövid, lezárt üzenetű mondatait, s ettől feszült és görcsös személyiség benyomását kelthette. Most a pontok helyén mosolygott, utóbb már azzal a vigyorgással kiegészítve, amelyet már Szegeden ismertünk tőle: ha kicsit többet ivott a kelténél és rikoltozva társalgott, s a szakálla összebörzölődött, hogy meggyújtotta a pipáját és szája szögletébe nyomta a csutorát (micsoda hangokat volt képes a szopókával produkálni!), előállt az emlegetett kaján és laza forma. Azt, hogy ilyenkor olyan, mint a Grimm-mesében a farkas, miután már kénytelen-kelletlen elfogyasztotta a nagymamát, süteményt is evett, ivott rá, befeküdt az ágyba, s túl van a szűnyőkáláson, immár Piroska következik, vagy legalább az, ami az életben piroskás... – hogy István ilyen, ha regadozó-módra nevet, Ági, első feleségem állapította meg, egy szekszárdi, nagyon vidám 1971-es Kincskereső-táborban.

Rózsát hozott, bár időközben kicsit meggyűrte, Violának, emlékezett arra, hogy Viola gyűlöli a szegfűt, a gerberát, s minden egyéb mozgalmi virágot. Ez a virághozás új volt, nekünk. Amint az is, hogy életünkről, munkahelyünkről, munkánkról hosszasan kérdezett, s hogy saját gyerekeiről beszélt. Néha azt hittem, hogy a költészetten és saját belső, nagyon intim életén kívül másról nem is akar szólni – miközben azt is tapasztaltam, hogy alig volt ember, akivel hajlandó volt művészetéről, különösen írásművészetéről, netán költészetéről társalogni avagy eszmét cserélni; s ilyenkor mindig nagyon felszínesnek és érdektelennek találtam a társával vagy társaival folytatott óvatos csevegését. Idővel persze óvatosan megfontolt, tétova s a szakmai tudásba túlságosan belekaroló ítéző lett, egyetem utáni harsságát, jófajta agresszivitást szinte elfeledte, miközben mégiscsak konokabbá és magabiztosabbá változott. Gyakorta csak kijelentett, minősített, és ráhagyta a másokra a sajátjától különböző véleményét, és semmi időt nem adott az ellenvélemény kifejtésére, mondjuk úgy, hogy gyorsan témát váltott.

Violával nemigen beszéltek költészetéről – így aztán soha, semmi surlódás nem is volt közöttük. István jóízűeket tudott figyelni is, ha már felcsigázódott az érdeklődése, s Viola mindig tudott neki ilyesmi helyzeteket produkálni, a természettudományi

jellegű okfejtés, annak a logikája határozottan érdekelte. Ezért aztán Violának mindig kijárt István sajátos szeretete és figyelme.

István bölcs és a képtelenségig nyugodt lett – állapítottam meg félhangosan és megrökönyödve, ahogy felmondta betegsége stációit a kezdettől a jelenig, s a várható következményekig, ahogy az orvosait és a kezeléseket, a vizsgálatokat és a kórházi személytelen kezeléseket visszaidézte; és ennek a szinte kozmikus nyugalomnak tudatában is volt. Nem perlekedett, érzelemmentesen elemezte a helyzetet, és bár minden következtetése a halállal volt kapcsolatos, láthatólag az az eszébe sem jutott, hogy neki is lesz egy saját halála. Az Istennel is leszámolt, fejtette ki, ő akitől metafora kivételével sosem hallottam semmi istenkedést, én nem láttam és nem tudtam őt soha hívó embernek, s a kapcsolataiban sem éreztem, ami ennek pótlására szolgált volna.

Közben felmérte a tetőtéri lakást, kiment az erkélyre és elbámult a vasúti felüljáró közelségén, József Attilát citált, ellenőrizte Viola könyvespolcán a dedikált könyveit (mindig, minden könyvét megküldte, de sosem tudta megjegyezni, hogy nem ipszilonnal írom a nevemet), kipróbálta, hogyan kell nyitni az ügyetlenül elhelyezett tetőtéri ablakot és ismét ivott egy nagyobb pohár bort. Kávét azonban nem fogadott el.

Szegeden, reggel kávéval kezdte a napot – de már csak a Kincskereső szerkesztőségében. Akkor gyűjtött rá először; amitől aztán rögvest felfordult a gyomra, öklendezni kezdett. Ilyenkor is, vagy pedig ha verset akart írni, hol császárkörtét, hol valami kevertet kortyolgatott – az elvágta a gyomorgörcsöket. A sört is szerette, nem egy sörös helyünk volt, a bort se mindig vetette meg. A töményet sem. Azonban nem volt – abban a négy-öt évben, amíg szinte naponta együtt voltunk – iszákos, társaság kellett a pohár mellé. Szegeden pedig gyakran volt társaság, az egyetem, a szerkesztőségek és Ilia Mihály miatt sokan megfordultak a városban, s ezek egy része megtalálta Baka Istvánt is.

Viola császárkörtét ajánlott neki, István kedvére vette, de István elutasította. A bort is elutasította először, hogy a szedett gyógyszerek vagy más miatt-e, nem derült ki, csak homályosan célzott valami akadályra, aztán pedig maga töltött magának.

Mi másnap délután, a munkából már Veszprémbe mentünk, s onnan még azon éjszaka nyaralni és dolgozni indultunk, ezért Istvánnak néhány napra – pesti orvosi ellátása idejére – felajánlhattuk a lakást – így tehát a kulcsért jött fel, s bejárni a teret. Ő, aki hétvégeként lemezejátszóval a hóna alatt járt be a szerkesztőségbe, hogy ne zavarja semmi, és mindig jó minőségű rádiókat akart használni, se a lemezejátszóra, sem a rádióra nem figyelt fel.

Szegedi közös éveinkre az állandó zeneszó a jellemző. Nem volt az valódi zenehallgatás – bár István rendkívüli zenei ismeretekkel rendelkezett –, munkáit láthatóan maga is zenei formákban vagy rendekben szerkesztette, s nem csupán a verseit, hanem a prózáit is, és előfordult, hogy egy-egy zenei művet értelmezett, hanem háttérzenélés. Ha hazaérkezett, máris bekapcsolt valami hangkeltő eszközt, amiből komolyzene szólt, hol ez, hol az, annak idején leginkább Mahler, Bach, Mozart és Sosztakovics. Hatalmas és válogatott lemezyűjteményét leningrádi tanulmányai idején alapozta meg – amint Leningrádból maradt meg a háttérzajcsinálás igénye is, így, vélte, ha esetleg akarnák, akkor sem tudják lehallgatni.

A kevés hanglemezeink közébe nyúlt, nem talált semmi érdekeset. Orosz lemezeim javát Istvántól kaptam. (Egyébként mást is lehetett tőle kapni, könyveket mindenekelőtt folyóiratokat, tiltott fordításokat és ösztöndíjkiegészítést: azaz pénzt, mindenféle ebéd és szállásmeghívást. Én – részben – neki köszönhetem első írógépet, első zsebrádiómat, s nem egy ruhadarabomat.) Némelyik korong, mint a kö-

zékori orosz egyházi zene vagy éppen az összes Mahler, már hallgathatatlan. Ezeket általában akkor ajándékozta, amikor lemezmosáskor ráébredt, hogy ugyanannak a műnek valamelyik feldolgozását unja vagy gyűlöli. Ott állt a fürdőkádb mosószeres vizében ázó hanglemezek mellett, vakargatta a trikója alatt a pörsenéseit és az egyik oldalon az ajándékozható, a másik oldalon a létszükségletet jelentő bakeliteket sorakoztatta.

A háttérzene sokszor elvonta a beszélgetéstől István figyelmét – és eszébe juttatott valamit, amely aztán módosította a társalgás irányát. Így aztán volt, hogy a verstan tanulása helyett (Retek utcai lakásuk számomra Gáldi verstanával együtt lett ismerős) Bach kapcsán Tarkovszkij *Solaris*ára, abból pedig Brüeghel *Téli vadászata*ra (amelynek másolata egyébként évekig ott állt a lemezjátszója felett) terelődött a szó, vagy az általa kevésbé szeretett Rab Zsuzsa-féle Jeszenyin-fordítások tanulmányozását átváltoztatta a mesterünkről szóló pletykálgodássá, majd meg a nőkre áhítoztunk, ő Bulgáriába, Tirnovóba és meg Debrecenbe, a Sumen sörözőbe. Hol pedig a madarakról vagy a gombákról akart hallani ezt-azt, egy időben volt is neki egy fészekre ültetett, kitömött barázdabillegetője, vagy pedig azt kellett ismételtelen felsorolni, mi mindent lehet megállapítani arról a női agykoponyáról, amelyet én vittem neki egy éjszakai embercsontmosás után, az Antropológiáról (feltehetőleg még Móra Ferenc ásatásaiból szóródott el, hiszen Móra kézírásával volt adatolva.)

István nem akart zenét hallgatni. Egyszerre sokfelé figyelt, visszaszimatozott régi dolgainkba, az újakat meg térképezgette magának.

Szóval, olyan volt, mint akire mondhatjuk, nem változott semmit. És a viszonyunk is a réginek tűnt, ami megnyugtatót (bár Istvánnak, csakúgy mint feleségének, nem egy kifogása lehetett volna ellenem, mindenekelőtt azért, mert Tamás gyermeküket, keresztfiamat nem nagy gyakorisággal látogattam).

A kortársi költészetéről szólva először a barátainkat szidtuk, majd balos indulásának társait, a kortárs szegediek forgolódo képességét, a gazdátlan hajósokat (ki találta ki ezt az antológiacímet? – ő azt állítja, hogy ő, én azt, hogy én, végül abban egyeztünk meg, az elnevezést annak fogja az utókor majd tulajdonítani, akire inkább szüksége lesz), a heteket, az arctalan nemzedék nagylászlóistáit, hogy aztán sorra kerüljön – mindenféle előjel nélkül – ismét előbb a régholt Nagy László, majd az élő Juhász Ferenc. De mindenekelőtt Tandori Dezső munkássága volt az, amelyet kitartóan és szikrázó okossággal kritizált. Tandori, akit azóta nem szeretett, hogy egy meghirdetett JAK-estjére, amelyre pedig ő Szegedről felutazott, nem ment el, de maga helyére valami mentegetőző szöveget küldött, szüntelen kihívta pupillaösszeszűkítő ellenszenvét. A Gazdátlan hajókban bemutatott társunk, Belányi György egyik mestere Tandori, s ezt Gyurinak gyakorta felhánytorgatta. Baka egyébként nyilvánosan se, nagyobb társaságban se nagyon nyilvánított véleményt kortársokról, azt hiszem azért nem, mert tudta, őt jóval többen szeretik, s költészetének számosabb híve van, mint akit és amit ő kedvel.

Aztán a regényemen is elverte a port, amelyben pedig ő az egyik főszereplő, még az ott elmondott mondatai is az övéi. Nemigen kedvelte a *Kezét reá veté, hogy lászon...* munkámat, Csordás Gáborral, Kritika-béli elemzőmmel együtt elrontott munkának találta, amely se rám, se alakjaimra nem fog jó fényt vetni. (Egyébként pedig egyetlen kötetemet sem szerette.)

Kicsit tétován magyarázta, milyen kényes helyzetbe került. A szegedi ismeretlenségből – már ahogy ő a helyzetét megélte – ha nem is országos népszerűségre, de országos ismertségre tört, a Jelenkor is hajlandó reá figyelni (még lehet Mészöly szeretete okán; s a Jelenkornál létezését szerencsésen ellensúlyozza a Holmiban való hangsúlyos helyzete), ezért sem kerülik el újabban se a díjak, se a kitüntetések, a városai is – Szekszárd és Szeged – legitimálták, ráadásul az íróársak keresik, sze-

retik, és vélhetőleg értik a munkáját, de mindenesetre úgy tesznek – s mindez esetleg be is mocskolhatja. Hogy nem jelent-e ez könnyűséget, a népszerűség pedig későbbi népszerűtlenséget? Ő, aki, ha már politikai véleményt kellett formáznia, mindig tudta, hol a helye, még akkor is, ha az sokszor a hátrányára vált, most mitől vált politikailag megtűrtté vagy elfogadottá olyanok számára is, akik korábban nem rajongtak kívülállásáért? S mitől keresik a kezét olyan fővárosi szerkesztők, akik korábban nem sok lehetőséget kínáltak fel nekik?

Vörösmartyról ekkor nem esett szó, akihez pedig sajátos viszony fűzte. Az ő alkata és költészete állt – szerintem – legközelebb Bakához, s aki nem egyszer adott mintát is István helyzetmegoldásaihoz.

Aztán persze az irodalmi életben betöltött látszólagos helyzetére magyarázatot is kínált... A szegediségben találta egyikéű válaszát, merthogy minden irodalmi életbe kell egy olyan vidéki, akinek elég kicsi az életműve (azaz áttekinthető) ahhoz, hogy könnyen és gyorsan taksálható legyen, aki kívülállósága miatt nem mocskolhatta be magát sehol és sosem, aki mégis konzekvensen – mégha a helyzete miatt is – kimaradt az irodalmi életből és ráadásul bármi új díj vele hitelesíthető, hiszen régi díjakkal nem pumpálták még fel...

Évtizede, Szegedről elkerüléssel – elkerüléssel – egyidőben valamelyik újság számára adott interjúban fölelegettem, hogy az orosz költészetet Baka ismertette és szerette meg velem, velem, aki sosem tudtam megtanulni oroszul, aki csak kétes minőségű fordításokban olvashattam addig őket – mindenekelőtt Jeszenyint, Mandelstamot, Blokot, Cvetajevát, Ahmatovát, Tarkovszkijt, a fiatalabbakról nem is szólva. Ezt az interjút István visszacitálta, nem először hallva ki belőle azt a vélt állításomat, hogy ő bizony csak az e századi oroszokat ismeri, és hogy kezdeti ultrabalosságát, ha rejtetten is, visszaolvasom a fejére. Holott olyan költő írása is a kezembe adta, mint Rilke vagy Nemes Nagy Ágnes. Kétségtelen, a verstan alapjait Baka éppen akkori német és orosz kedvencein tanította hetente egy-két alkalommal nekem, a biológus másodikos egyetemistának.

Ami pedig a balosságot illeti, attól megszabadult, s helyére állt a nemzeti elkötelezettség és a középeurópaiság elfogadása.

Istvánnak jó és nagy könyvtára volt, de ez inkább Tündének volt köszönhető. Egyetemi baráti körök élénken politikált és vitázott, nemzedékének írói bajtársai is ez alapján választódtak ki. Könyvtáruk a hatvanas-hetvenes évek értelmiségiének könyvtára volt, amelyet szabad volt és illet is használnunk. István láthatólag minden könyvét ismerte és gondozta.

Később, amikor a barátaitól és társaitól egyre több könyvet kapott – maga is mindig nagyon sok kötetét postázta – már nem mindegyiket olvasta el. Volt, hogy csak belelapozott, volt hogy azt se, hiszen nem érdekelte éppen az a pályatársa. Ehhez is volt bátorsága.

Vacsora után egyszercsak nagyon fáradt, gyűrött és nyűgös lett. Nem tudott egy helyen ülni, járkálgatott, fel-felcsattant, gyors elintézni való dolgok bukkantak fel az emlékeiből. Sötét lett, az utcáról meleg benzinszag és a vasúti talpfák kátránybűze jött be a lakásba. Felpattant, visszaült, tapogatta a hasát.

Kocsival vittem a metró megállójáig. Családi bonyodalmakról, nőkről, gyógyszerrekről, lányáról és a nyűgökről beszélt, hogy meleg a lakása, nem lehet benne dolgozni, nincs telefonja sem, egyébként pedig Szekszárdon dolgozik, hacsak lehet. A hajdani bolgár barátnője jelentkezett, s benne meglátta, hogy pusztulnak el a nők. Zsebébe süllyesztette a lakásunk kulcsát, többször nekiállt megkeresni, ellenőrizni, megvan-e még. Aztán egyszercsak eltűnt a metró párás és bűdös gyomrában.

E naphoz még hozzátartozik, hogy három hét múltán, Rovinjból hazajövet, ahol egy teljes könyvet meg tudtam írni, a lakásban óriási felfordulást és minősíthetet-

len bűzt találtunk. Valamennyi növényünk, a Palicsról hozott bonsai gránátalma, a gyompálma, a dracéna, s annyi más, meg volt pocskékolva, cakkos levelekkel, szétkapart földdel álltak ott – s minden, de minden, a párkányok, a könyvek, az ablaküvegek, a tükrök, a vázák és a konyhai edények szarosak és szürke madártollasak voltak. Olyannak tűnt, mintha az életterünket egy randalírozó angyal szétverte volna.

De nem angyal volt. István, hogy a tetőtéri meleg kiszálljon, éjszakára kinyithatta az ablakot, s berepült a kertből egy veréb. Amely aztán egyedül maradt három hétre a lakásban, s táplálék híján ott is pusztult. Csak éppen előtte mindent kisajátított és honosított.

Márpedig a verébszar mindent szétmar. Hiába keféltem le a könyveket, a folt alatt kifakult és szétmállott a papír, elhullajtotta a szőrét a selyemszőnyeg és elégett tőle a növénylevél.

Hazaérkezésünk után a Rovinjban írt kéziratot elküldtem Tandorinak, aki hamarosan telefonon jelentkezett. Elmondtam neki Baka verebének történetét, s ő mindent evidenciaként kezelte.

Istvánnal már csak egy Írószövetségi gyűlésen, a budapesti Vigadóban találkoztunk, aztán majd Tápén Ilia Mihály hatvan éves születése napján. Akkor említette, hogy nekem ajánlja következő versét. Azt hiszem, nem írta meg.

A felbontatlan kis üveg császárkörte pedig ott maradt az italos szekrényben. Később, hogy eladtuk az Egressy úti lakást, magunkkal hoztuk Veszprémbe, a tetőtérbe, onnan pedig, egy évvel később a házunkba. A spájzban néhány hónapig még megvolt a likőr, senki nem nyúlt hozzá, aztán valaki vendég, hogy mást nem talált, elfogyaszthatta. Mányoki lehetett, vagy Zalán: ők akik bármikor felfogatják az éléskamránkat, ha elmúlt éjfél és elfogyott az alkohol.

Leningrádban, 1972